

РОСІЙСЬКІ ВІЙСЬКА НА ВОЛИНІ НАПРИКІНЦІ ХVІІІ – НА ПОЧАТКУ ХІХ СТ.: ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ

Проаналізовано ступінь ефективності виконання завдань, поставлених перед російськими збройними силами стосовно приєднання до імперії Волинського регіону, а потім – оборони від зовнішніх і внутрішніх ворогів. Простежено динаміку кількісних змін у регулярних частинах та її залежність від військово-політичної ситуації у краї.

Ключові слова: Волинь, приєднання, армія, функції, завдання.

Постановка наукової проблеми та її значення. Якщо загальні історичні події, що тривали в досліджуваній період, достатньо добре висвітлені істориками в минулому і в теперішній час, то низка проблем, пов'язаних з присутністю військ, їх ролі у вирішенні мілітарних та соціально-економічних імперських прагнень залишається досі дискусійною. Головними причинами були динамічні зміни за короткі проміжки часу в арміях, розташованих у регіоні, часті переміщення, пов'язані з приготуваннями до виконання стратегічних військових завдань, необхідні переформування та поповнення особовим складом, створення і скасування великих з'єднань залежно від потреб, – все це утруднює з'ясування цілісної та об'єктивної історичної картини.

Аналіз останніх публікацій із цієї проблеми. Останнім часом історики активно досліджують питання, пов'язані з військовим чинником у політиці Російської імперії на Правобережній Україні. Заслужують на увагу праці М. Бармака [1], В. Желізняка [11], що висвітлюють пріоритет у військовому характері адміністративного управління на Волині наприкінці ХVІІІ ст., А. Філінюк [34]

Скрипник Анатолій Юрійович, кандидат історичних наук, докторант кафедри історії України, Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка, м. Кам'янець-Подільськ.

© Скрипник А.Ю., 2014

та Н. Мацко [12] фокусували увагу на дослідження місць дислокації полків, їх стану та кількості, пересування підрозділів та команд на території губернії.

Мета цієї наукової розвідки на основі архівних джерел показати об'єктивну кількість особового складу та динаміку її змін в регулярних частинах російської армії на Волині в зазначений період.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Волинь довгі роки відіграла важливу роль у стратегічних планах декількох держав, а наприкінці XVIII ст. стала об'єктом військово-політичної експансії Російської імперії. Край, через який вів найкоротший шлях зі сходу до Європи, відігравав у планах Катерини II надзвичайно важливу роль. У контексті «збирання російських земель» це був зручний і великий плацдарм для впливу і домінування над слабкими сусідніми державами та посилення гегемонії в політичній царині над суперниками.

У березні, в ході другого поділу Польщі 1793 року, російські війська зайняли східну частину Волині по лінії: містечко Катербург Кременецького повіту – село Варковичі Дубенського повіту. Ця територія охоплювала сім повітів воеводства: Житомирський, Овруцький, Новоград-Волинський, Рівненський, Острозький, Старокостянтинівський та Заславський, а також східні частини Лубенського, Луцького і Кременецького повітів [2, с.229]. Росіяни повністю демонтували старий польський управлінський устрій і представники армії отримали всю повноту влади. На той момент перед ними були поставлені декілька взаємопов'язаних основних завдань: по-перше – встановити повний контроль над усіма сферами життя мешканців за допомогою армії; по-друге – в короткі терміни організувати постачання рекрутів до армії і флоту імперії; по-третє – ліквідувати частини польських збройних сил, які залишилися.

Перше завдання вирішувалося відносно швидко і легко, варто було тільки ввести полки російської армії в усі населенні пункти Волині і, розквартирувавши їх,

втягнути населення в процеси забезпечення військ усім необхідним. Друге завдання реалізовувалося за умови успішного виконання першого. Армія повинна була сама себе забезпечити новими солдатами, швидко ліквідувавши некомплект у батальйонах і ескадронах за рахунок місцевих людських ресурсів. У вересні 1794 року почали забирати місцевих міщан і селян на службу до розташованих у краї восьми карабінерних і восьми драгунських полків та стягувати рекрутські кошти у розмірі 500 рублів з купців та євреїв як компенсацію за відмову йти до війська [15, с.554-555]. Цього ж року активно тривало роззброєння колишніх польських військ на Волині, яким енергійно займався генерал О. Суворов-Римницький, за що отримав рескрипт з подякою від Катерини II [22]. Позбавлення населення краю надій на перешкоджання і втручання цих збройних формувань у процеси анексування територій істотно полегшували їх виконання. Було ще й четверте завдання, яке вирішувалося швидше декларативно, ніж реально за майже повною відсутністю цивільних чиновницьких кадрів, – це формування сталої губернської адміністративно-територіальної системи управління та поліції. У Петербурзі вважали, що армія спроможна впоратися з цими функціями упродовж певного часу.

Однак, виконаною цих завдань завадило повстання Т. Костюшка, за розрахунками якого волиняни мали надати йому не тільки підтримку, а й поширити повстання в новоутвореній Ізяславській губернії. Скориставшись тим, що більша частина корпусу генерала Дерфельдена відійшла на Поділля, залишивши невеликі загони в населених пунктах, повстанці почали чинити напади на росіян. Перед військовим командуванням постало завдання не тільки забезпечити охорону кордону краю із заходу і півночі, а й не допустити проникнення повстанців у повіти та їх контактування з населенням. Не маючи можливості тримати достатню кількість військ по усій території, командувач Українською армією фельдмаршал П. Румянцев наказав генералу І. Салтикову сформувати так званий «Летючий корпус» – своєрідний загін

швидкого реагування для придушення виступів поляків. Загальна кількість – три тисячі солдат і офіцерів усіх родів військ: піхоти, кавалерії, артилерії та егерів. Його розташували – біля кордону з Хелмським воєводством, у зоні відповідальності між м. Пінськом Мінської губернії та північним кордоном Ізяславської губернії, мета – всіляко протидіяти загонам Т. Костюшка [21].

Через місяць стало зрозуміло, що одного такого корпусу замало. Для сторожування іншої частини Волині сформували схожий, «Другий летючий корпус» під команду генерал-майора Маркова у складі Азовського і Смоленського піхотних полків, Глухівського карабінерного, двох козачих полків та артилерії, а тактичним резервом став Лейб-Кірасирський полк. Це з'єднання базувалося в районі Хвастова (Фастова), Бердичева та Володимира-Волинського і мало взаємодіяти із загоном бригадира М. Дівова, який перебував північніше. Важливо, що жодного солдата з військ, розташованих по Дністру в Подільському воєводстві, заборонялося брати до цих летючих корпусів. Волинські генерали змушені були обходитися власними резервами. Кульмінаційним моментом цього протистояння став серпень 1794 року, коли тільки за допомогою додаткових резервів генерал-майора графа Разумовського (Орловський піхотний і Ніжинський карабінерний полки з артилерією) вдалося перекрити усі шляхи і не допустити поширення повстання зовні та виступів місцевої шляхти в районі Острога [27]. Квітень-травень 1795 року виявився для військових не менш напруженим, ніж попередні два роки. Насамперед потрібно було повністю перевести війська на мирний режим служби, зокрема розформувати «летючі корпуси», і збалансувати розміщення військ у краї. Ускладнювало наведення порядку перетинання повноважень генерал-губернатора Мінської, Ізяславської й Брацлавської губерній Т. Тутомліна та призначеного Катериною II головнокомандувача військами на кордонах з Туреччиною і Польщею П. Румянцева [30]. Виявилось, що обидва мають повноваження щодо надання наказів командирам полків. Таке подвійне керівництво призвело до втрати контролю

та повного безладу в штабах і канцеляріях. Долаючи бюрократичний безлад, П. Румянцев просить (а не наказує – А. С.) О. Суворова як начальника військ на Волині «...повідомити, де і в яких місцях ... таборують війська ... особливо на кордоні Ізяславської губернії по річці Буг», пояснюючи це швидкою окупацією західної частини краю, коли звідти підуть австрійські війська [28]. Зрештою, відбулося розмежування прав і обов'язків серед військових очільників, продиктоване новими завданнями внутрішньополітичного характеру.

У листопаді 1796 року виходять нові статuti «Про польову піхотну службу» та «Про польову кавалерійську службу», де з німецькою педантичністю Павло I регламентував кількість і склад полків регулярної піхоти: два батальйони мали по дві гренадерські і десять мушкетерських рот кількістю 2201 солдат і офіцерів; кавалерія – у п'яти ескадронах кірасирських, гусарських і драгунських полків по 1091 вершнику [16, с.26-212; 14, с.11]. За наказом імператора всі вони були укомплектовані за повними штатами, що полегшує дослідникам визначення загальної кількості військовослужбовців у цьому регіоні в певний часовий проміжок – а саме впродовж 1796–1801 рр. Як і в інших губерніях Правобережної України, на Волині з початку 1797 року перебували полки з різних з'єднань. 7-ма Українська дивізія під командуванням генерал-фельдмаршала П. Румянцева-Задунайського мала з кавалерії в Новограді-Волинському Ніжинський кірасирський полк генерал-лейтенанта Любовицького та в Житомирі Ямбургський кірасирський полк під командуванням Волинського губернатора генерал-майора Шереметьєва. У Кременці неподалік від кордону Павлоградський гусарський полк генерал-майора К. Боура допомагав козакам його охороняти. Піхота теж перебувала неподалік: у Дубно Углицький мушкетерський генерал-лейтенанта Бердяєва; у Старокостянтинові – Московський мушкетерський полк генерал-лейтенанта Возмітінова; в Ізяславі – Нарвський мушкетерський генерал-майора Ртіщева і у Луцьку – Молодий Баденський полк бригадира Кожина. Загальна кількість регулярних військ на Волині наприкінці

XVIII ст. налічувала близько 14000 вояків. Якщо додати місцеві війська: житомирський губернський батальйон внутрішньої сторожі (6 рот по 150 солдат) та повітові інвалідні команди (по 150–170 старих солдат) – виходить майже 17000 [20, с.5-7]. Крім цього, варто згадати ще одне військове формування, яке в той час знаходилося у краї. Протягом 1797–1799 рр. на території Волинської губернії розташовувався корпус французького принца Конде. Він складався з французьких емігрантів, що втекли від революції у себе на батьківщині. Склад був переважно дворянсько-офіцерський з характерним великим надлишком офіцерів і генералів [33, с.180]. Дворянські полки виявили в боях виняткову хоробрість, але дисципліна в них була своєрідною: дворяни, досить педантичні в питаннях честі, не були привчені до виконання ролі рядових. «Що ви хочете, – говорив про них Принц Конде, – це не солдати, а офіцери без солдат...». Вільна поведінка французів спричинила безлади, які російська влада була змушена вгамовувати у судовому порядку [18, с.96].

На той час в рядах корпусу за різними оцінками перебувало від п'яти до семи тисяч чоловік. Субординаційно французи підлягали безпосередньо імператору Павлу I і входили до складу Першої армії генерала від інфантерії Б. Лассі, складаючи її лівий фланг [4, с.316]. До весни 1799 року корпус як окрема інспекція (дивізія) ніс службу у Волинській губернії, перебуваючи на території Володимир-Волинського, Луцького та Ковельського повітів. Всього в ньому перебувало п'ять полків: Французький піхотний дворянський Принца Конде у Володимирі-Волинському; Гренадерський герцога Бурбонського в Луцьку; Німецький піхотний герцога Гогенлоє (пізніше полковника Дюрана) в Ковелі; Дворянський драгунський герцога де Беррі – у Володимирі-Волинському; Драгунський герцога Енгієнського – в Луцьку. Дві роти артилерії при квартирі принца Конде [17, с.806-807].

За Олександра I армія навесні-влітку 1801 року зазнала чергових змін, відбувалася інтенсивна передислокація військ на західних теренах імперії. Потрібно було заповнити ті місця, які покинули полки, що відправилися

у закордонний похід. За розписом на квартири у Волинській губернії переважно перебували війська Брестської інспекції. Така назва на той момент застаріла чи була суто умовною, крім того, вся кавалерія інспекції знаходилася на Волині: Кірасирський Його Величності полк в Острозі, Харківський кірасирський полк в Луцьку, Чернігівський кірасирський полк у Володимирі-Волинському, Павлоградський гусарський в Дубно і Кременці, Польський кінний у Житомирі й Бердичеві. Половина з полків інфантерії: Апшеронський мушкетерський у Рівному, Новоінгерманландський мушкетерський у містечку Катербурзі (вересень-листопад 1800 року), Азовський мушкетерський в Лабуні і Полонному, Восьмий егерський у Владимиржі і Любомилі. Судячи з розташування, ці війська були орієнтовані на прикриття західного і північно-західного напрямків. З Української інспекції в Ізяславі й околицях базувався – Малоросійський гренадерський полк, переведений з Києва, у Старо-костянтиніві – Смоленський мушкетерський полк [19, с.722-727]. Масштабна передислокація військ Брестської Української та Дністровської інспекцій співпала з формуванням нових полків на цих територіях. Батальйони, ескадрони й окремі роти прямували у різних напрямках, заставляючи місцеві цивільні органи влади працювати в напруженому режимі для забезпечення їх усім необхідним. Для швидкого створення нових частин використовувалися усі наявні резерви і можливості. З військово-сирітських відділень забирали хлопчиків у музиканти, барабанщики, флейтисти, писарі. Для поповнення рот командирам дозволялося брати необхідну кількість рекрутів і солдат з гарнізонних батальйонів. Крім того, в полки призначалися священники, чини медичного, провіантського і комісаріатського відомств, бажаючи цивільні чиновники [10]. За короткий термін тисячі людей опинилися під рушницею, готуючись до війн з новим ворогом – революційною Францією.

Приготування до майбутньої війни різко збільшило кількість військ на західних рубежах імперії. На кордоні з Австрією стояла 1-а Подільська армія М. Кутузова, в районі Бреста-Литовського розташовувалися дві армії –

2-га Волинська армія Буксгевдена (48000 вояків) та 3-тя Литовська Ессена 1-го (56000 чоловік). Як ішлося вище, назви армій не зовсім співпадали з їхнім розташуванням. Перед початком походу до Європи з метою посилення армії Кутузова до неї приєднали Волинську зі всіма допоміжними частинами [32, с.6].

Крім того, з внутрішніх губерній підтягувалися додаткові частини. У липні 1805 року згідно з планом переміщення російських військ до західних кордонів у Волинську губернію прибули: з Гродно до Кремінця – рота кінної артилерії на посилення Павлоградського гусарського полку; з Волковинська в Почаїв – Шостий егерський полк; з Житомира в містечко Корець – Смоленський мушкетерський полк; з Києва в містечко Ушомир – Московський мушкетерський полк; з Переяслава в містечко Бердичів і Янушпіль – Новгородський мушкетерський полк; з Ромнів до містечка Брусилова – Нарвський мушкетерський полк; з Білої Церкви до Чуднова Київський гренадерський полк; чотири козацькі полки – в Ленчю, Берестечко, Радзивилів і Волочиск відповідно. За новими штатами, загальна кількість новоприбулих військ налічувала 16000 солдат і офіцерів. Отже, наприкінці серпня на територію краю прибуло загалом близько 38000 військовослужбовців.

Після нетривалого й невдалого походу до Європи армія М. Кутузова наприкінці 1805 року повернулася в межі імперії. Її частини знову опинилися на Волині. Більш того, своєю головною квартирою (штабом – А. С.) керманіч вибрав місто Новоград-Волинський. Неповдалі розташовувалася 6-та дивізія генерал-лейтенанта Дохтурова. Кавалерія: в Луцьку – Московський драгунський полк; в Осторозі – Інгенманландський драгунський полк; «додому» в Дубно і Кременець повернувся Павлоградський гусарський полк. Піхота: Катеринославський гренадерський – в Заславлі; Володимирський мушкетерський – в Лабуні; Псковський мушкетерський – в Новограді-Волинському; Азовський мушкетерський – в Житомирі; Воронезький мушкетерський – в Давидгороді, Столині і Домбровиці;

Московський мушкетерський – у Рівному; П'ятий егерський – у Володимирі-Волинському. З 5-ї дивізії генерал-лейтенанта князя Волконського 3-го, кавалерія розташувалася: в Любомлі – Київський драгунський полк; в Ратно і Камені-Каширському – Олександрійський гусарський, з піхоти в Ковелі – Ростовський мушкетерський полк. З 7-ї дивізії генерал-лейтенанта Ессена 3-го в Овручі стояв тільки С-Петербурзький драгунський полк [26; 31]. Інші частини цих трьох дивізій знаходилися в сусідніх білоруських і Чернігівській губерніях.

Саме взимку 1806 року кількість російських військ у межах Волинської губернії досягла свого апогею. За архівними джерелами корпуси армії М. Голенищева-Кутузова нараховували: 31 полк інфантерії (гренадерські, мушкетерські та егерські) загальною кількістю 62000 вояків; 11 полків регулярної кавалерії (кірасири, драгуни, гусари) – близько 12000 вершників; 11 полків іррегулярної кавалерії – 5500 козаків; п'ять рот кінної артилерії та 3 піших артилерійських полки – 6000 гармашів та три понтонних роти по 250 солдатів у кожній. Загальна кількість нараховувала 86250 солдатів і офіцерів [25].

Тримати таку армаду в одному регіоні було недоцільно. Тим більше, що на осінь 1806 року з'явився новий старий напрямок військової напруги на південних кордонах з турками по Дністру. В червні цього ж року регулярні полки були поділені на дивізії, переважно за територіальним принципом розташування та перспективами на подальше їх використання. Отже, половину військ направили у східні повіти Подільської губернії та південь Київської з метою посилення Молдавського корпусу, друга частина увійшла до корпусів Бенігсена і Буксгевдена, скерованих до Польщі й Східної Пруссії. На Волині ж залишився корпус генерала Ессена 1-го у складі 9-ї і 18-ї дивізій зі штабом у м. Дубно. Війська поповнювали особовим складом, тривав вишкіл новобранців і облаштування на квартирах, налагоджувалася система забезпечення продовольством і фуражем [9].

Звіт волинського губернатора М. Комбурля (1806-1815) за 1806 рік вказує, що на підпорядкованій йому території

розміщувалося 13052 чол. піхоти (дві дивізії), 2003 кавалерії (два полки), 392 гарматів польової артилерії (три роти), 2612 чол. донського козацтва (п'ять полків на кордоні), 47 рота жандармів, 3804 чол. внутрішньої охорони, 324 чол. корпусу інженерів шляхів сполучення і 236 прикордонників [35]. Однак, таке зменшення кількості було тимчасовим. Зважаючи на нові загрози з Заходу, розпочалися воєнні приготування, які передбачали підтягування резервів із внутрішніх губерній, що викликало протидію потенційного противника. З 1808 року територія Волині опиняється під прицілом геополітичних планів імператора Наполеона і розглядається як потенційний театр військових дій. З листа посла в Парижі А. Куракіна до Олександра I в березні 1809 року: «В доповідній записці штаба Наполеону є плани послаблення Росії, а саме ... відродження Польщі, кордони якої повинні проходити по Двіні й Дніпру» [5, с.23-24]. За цими планами Волинь повинна була стати частиною польської держави. Відомо, що плануючи похід на Росію, Наполеон велику увагу приділяв військовій розвідці. Французька таємна служба ні на день не припиняла своєї роботи. Планувалося активно використовувати поляків, які добре знали російську мову, територію Волині й Поділля та заслуговували на довіру.

Результатом такої активності стали масштабні диверсії та атмосфера страху. Великі пожежі зчинилися у Луцьку, Ковелі, Дубно та інших містах. Останні два міста так постраждали від вогню, що П. Багратіон, армія якого в той час дислокувалася на Волині, наказав вивести війська з них, щоб хоч трохи полегшити становище населення [37, с.5]. Підпалювачі досягли своєї мети – їм вдалося дестабілізувати становище в губернії і показати перевагу над росіянами у психологічному плані.

Головними об'єктами диверсій були склади. В Луцьку, Острозі, Житомирі, Заславлі, Старокостянтиніві напередодні створили великі магазини (склади продовольства) і фуражу для армій, розташованих на західних кордонах. Окремою, особливою ціллю французьких шпигунів були карти і плани укріплень майбутнього театру військових дій.

Наполеон ніколи не вів свою армію наосліп, не знаючи місцевості, тому доповненнями і уточненнями існуючих мап займалися офіцери Генерального штабу, яких засилали до країни [8, с.116-118]. Можна допустити, що пожежі слугували інструментом здобуття карт зі штабів полків і дивізій під час паніки і метушні. Тим більше, що, як правило, вони розташовувалися саме в тих містах і містечках, де відбулися масштабні підпали.

У серпні 1811 року головнокомандувачем Подільською армією був призначений П. Багратіон. На той час вона розташовувалася на Волині, частково на західній частині Київщини та півночі Поділля зі штабною квартирою спочатку в Житомирі, а пізніше в Луцьку, і нараховувала 48000 вояків. 7-й піхотний корпус генерала Раєвського (12-та і 26-та піхотні дивізії з артилерією, Охтирський гусарський полк); 8-й піхотний корпус генерал Бороздіна 1-го (2-га гренадерська дивізія, 2-га зведена гренадерська дивізія, 2-га кірасирська дивізія); 4-й кавалерійський корпус графа Сіверса (4-та кавалерійська дивізія, козацькі полки генерала Іловайського 5-го, 27-ма піхотна дивізія). Крім корпусу генерала Дохтурова і 5-ї кавалерійської дивізії, її посилили 18-ю піхотною дивізією з Молдавської армії [6, с.43-44; 29]. У березні 1812 року армія була перейменована на 2-гу Західну, і у разі приведення військ до бойової готовності мала прикривати кордони з Польщею.

На квітень 1812 року П. Багратіона турбувало становище його армії в контексті декількох тривожних обставин, про які він повідомив у своєму листі Барклаю де Толлі. А саме: концентрація 70-тисячної армії у Варшавському герцогстві як потенційного противника; чи здатна Обсерваційна (3-тя Армія) армія забезпечити лівий фланг та тил 2-ї Західної армії в районі Житомира – Тарнополя; занадто велика відстань між його правим і лівим флангом 1-ї Армії; виказував сумніви щодо успіху в разі вирішальної битви з французами біля Києва, на його думку «...у випадку наступу Наполеона місто потрібно залишити і переправити армію на лівий берег» [23]. Відчувається не тільки професійне передчуття військового про близький початок війни, а й стурбованість щодо браку часу і можливостей.

Все ж таки, 3-тя Армія О. Тормасова на початку червня у складі корпусів: Каменського (18-та піхотна дивізія), Маркова (9-та і 15-та піхотні дивізії), Остен-Сакена (36-та піхотна і 11-та кавалерійська дивізії), Кавалерійського корпусу Ламберта (5-та і 8-ма кавалерійські дивізії) та дев'яти козацьких полків, встигла замінити частини П. Багратіона, які рушили на північ до Волковиська, і зайняла свої позиції в районі Луцька, виставивши для спостереження за австрійським кордоном біля Старо-костянтинова 36-ту дивізію з частиною кавалерії. Занепокоєність генералів Багратіона і Тормасова зрозуміла. В разі вдалого наступу ворожої армії росіяни втрачали багату на продовольство Волинську губернію, а противник одержував всебічну підтримку місцевої польської шляхти з гарною перспективою швидкого просування та взяття Києва [24].

Наприкінці червня 1812 року, з відходом 2-ї Армії у глиб імперії і втрати зв'язку нею, 3-тя Армія залишилася наодинці боронити Волинь і Київщину від ворога. Генерал О. Тормасов наказав начальнику київського гарнізону генералу Опшерману привести в бойову готовність Київську фортецю та 30 тис. кінних і піших ополченців разом з резервними кавалерійськими ескадронами, які квартирували в районі Житомира, Новограда-Волинського й Овруча, але через свою низьку боездатність не були справжніми тактичними резервами [3, с.30; 36].

На початку серпня розпочалися сутички по берегах р. Буг на кордонах Волинської губернії. До кінця місяця підрозділи австрійського корпусу Шварценберга та саксонці Ренье зайняли Ковельський, Володимирський, Луцький до р. Стирі й частково Дубенський повіти з містами Ковелем та Володимиром-Волинським. Це була ще не поразка армії, але становище надто загрозливе.

Дунайська армія адмірала П. Чічагова прибула дуже вчасно. Вона нараховувала 52 тис. солдат з 241 гарматою і складалася з п'яти корпусів: 1-й корпус графа А. Ланжерона (22-га піхотна дивізія, С-Петербурзький і Ліфляндський драгунські полки, три козачих полки і одна понтонна рота); 2-й корпус генерала П. Ессена (8-ма піхотна дивізія, Смоленський і Сіверський драгунські полки, два козачих полки і понтонна рота); 3-й корпус

О. Воїнова (10-та піхотна дивізія, Кінбурнський драгунський і Білоруський гусарський полки, три козачих); 4-й корпус М. Булатова (16-та піхотна і 7-ма кавалерійська дивізії), резерв армії генерала Сабанєєва (три піхотних і два кавалерійських полки) та окремих загін Лідерса (один піхотний, три егерських і один уланський полк) [7, с.451].

Про важливість прибуття Дунайської армії писав у своїх спогадах кавалерійський генерал Чапліц. «Ніколи і ніхто не відчував такої радості, якої зазнали ми, довідавшись про наближення армії адмірала Чічагова. Потрібно визнати, що чесною цього адмірала була заслуга вчасного прибуття до нас ... з дивовижною швидкістю, без зупинок перед перешкодами ... у короткий проміжок часу... Цьому швидкому з'єднанню зобов'язані ми успіхами армії... У всякому разі, потрібно визнати, що він врятував честь нашої армії, не дозволивши австрійцеві Шварценбергу відкинути нас до Києва, а найголовніше – всі ці прекрасні губернії не дісталися до рук ворога» [13, с.499-500].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, російським збройним силам на Волині наприкінці XVIII – на початку XIX ст., не без труднощів і проблем, вдалося в цілому виконати завдання, поставлені перед ними самодержавством. За неповних двадцять років, попри загрози і небезпеки, армія частково адаптувалася в соціальних реаліях краю, а населення стало цілком залежним від механізму військового примусу, одночасно вбачаючи в ній силу, здатну захистити від зовнішнього ворога.

1. *Бармак М.* Формування владних інституцій Російської імперії на Правобережній Україні (кінець XVIII – перша половина XIX ст.): монографія / М.В. Бармак. – Тернопіль, 2007.
2. *Батюшков П.* Вольнь. Исторические судьбы Юго-Западного края / П.Н. Батюшков. – СПб., 1888.
3. *Буцик А., Стрельський В.* Великий патріотичний подвиг / участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 р. / А.К. Буцик, В.І. Стрельський. – К., 1962.
4. *Васильєв А.* Роялистский эмигрантский корпус принца Конде в Российской Империи (1798–1799) / А.А. Васильев // Великая французская революция и Россия. – М., 1989.

5. Внешняя политика России XIX и начала XX века. Документы российского министерства иностранных дел. Серия первая. 1801–1815 гг. – Том пятый. Ответственный редактор А.А. Нарочинский. – М., 1967.
6. Габаев Г. Роспись русским полкам 1812 года. Приложение к «Военно-историческому вестнику» / Г. Габаев. – К., 1912 г.
7. Обзорение жизни и царствования Императора Александра Первого / Деятнадцатый век. Исторический сборник. Издаваемый Петром Баргеновым. Книга первая. – М., 1872.
8. Горбовский А., Семенов Ю. Без единого выстрела. Из истории российской военной разведки / А.А. Горбовский, Ю.С. Семенов. – М., 1983.
9. Державний архів Київської області. – ф. 1, спр. 45/852, арк.15-15 зв.
10. Державний архів Хмельницької області. – ф. 69, оп. 1, спр. 93, арк. 19.
11. Желізняк В. Губернатор в системі місцевого управління Російської імперії 1796–1914 рр. (на матеріалах Волинської губернії). Дис. к.і.н. / В. Желізняк. – Тернопіль, 2013.
12. Мацко Н. Військова політика Російської імперії на Правобережній Україні (1792–1874 рр.). Дис. к.і.н. / Н. Мацко. – Тернопіль, 2012.
13. Отечественная война 1812 г. В рассказе генерала Чаплица // Русская Старина. Том I, июнь. – СПб., 1886.
14. Прудников Ю.Ф. Комплектование русской армии (1794-1804 гг.). Автореферат дис. к.и.н. / Ю.Ф. Прудников. – М., 1972.
15. Полный свод законов Российской империи (ПСЗ). Собр. 1. – Т. XXIII. – СПб., 1830 – № 17249. – 969 с.
16. ПСЗ. Собр. 1. – Т. XXIV. – СПб., 1830 – №17588; 17589; 17590. – 969 с.
17. Там само – №18255.
18. ПСЗ. Собр. 1. – Т. XXV. – СПб., 1830 – №18392. – 933 с.
19. ПСЗ. Собр. 1. – Т. XXVI. – СПб., 1830 – №19951. – 875 с.
20. ПСЗ. Собр. 1. – Т. XLIII. – СПб., 1830 – Часть 1-я к №17606.
21. Российский государственный исторический архив (РГВИА). ф. ВУА, д. 104, Часть 2, л. 10–11.
22. РГВИА. ф. ВУА, д. 2730, л. 60.
23. РГВИА. ф. ВУА, д. 3505, л. 161–164.
24. РГВИА. ф. ВУА, д. 3507, л. 204–207.
25. РГВИА. ф. 26, оп. 152, д. 308, л. 314–319.

26. Там само. – св. 543, д. 547, л. 197–198.
27. РГВИА. ф. 43, д. 95, л. 12–15 об.
28. Там само – оп. 1, д. 130, л. 70–71.
29. РГВИА ф. 103, оп. 209 г, св.17, д. 96, л. 12.
30. РГВИА. ф. 341, д. 1, л. 58–59.
31. РГВИА. ф. 9190, оп. 163 а, св. 80, д. 6, л. 3–4.
32. Русские полководцы. Сборники документов и материалов. М.И. Кутузов. Сборник документов. Т. II. Под редакцией полковника Л.Г. Безкровного. – М., 1951.
33. *Соболева И.* Победить Наполеона. Отечественная война 1812 года / И.А. Соболева. – СПб., 2012.
34. *Філінюк А.* Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX століття: тенденції розвитку і соціальні трансформації: монографія / А.Г. Філінюк. – Кам'янець-Подільський, 2010.
35. Центральний державний історичний архів України м. Києві. (ЦДАК України). – ф. КМФ. 11, оп. 1, спр. 32, арк. 64–69.
36. ЦДАК України – ф. 131, оп. 32, спр.110, арк. 42–44.
37. *Шипович Иоанн.* Борьба России с Наполеоном и отношение к ней Подольского духовенства / Иоанн Шипович. – Каменец-Подольск, 1912.

Надійшла до редакції 06.09.2014 р.

Рецензент: *Ю.В. Бураков*, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

Скрипник А.Ю.
РОССИЙСКИЕ ВОЙСКА НА ВОЛЫНИ В КОНЦЕ XVIII – В НАЧАЛЕ XIX В.: ЗАДАЧИ И ФУНКЦИИ

Проанализирована степень эффективности выполнения задач, поставленных перед российскими вооруженными силами по присоединению к империи и обороне от внешних и внутренних врагов Волынского региона. Прослежена динамика количественных изменений в регулярных частях в зависимости от военно-политической ситуации в крае.

Ключевые слова: Волынь, присоединение, армия, функции, задачи.

Skrypnuk A.
RUSSIAN TROOPS IN VOLYN AT THE END OF THE 18TH – BEGINNING OF THE 19TH CENTURY: TASKS AND FUNCTIONS

Effectiveness of the implementation of tasks set before the Russian armed forces for accession to the Empire, and defense against external and internal enemies of Volyn region have been analyzed. The dynamics of quantitative changes in the regular units depending upon the military-political situation in the region has been described.

Key words: Volyn, joining the army, functions, tasks.